

TRŽIŠNA vs SOCIJALNA EKONOMIJA

MARKET ECONOMY vs. SOCIAL ECONOMY

Kristijan Ristić

"Union" Univerzitet – Fakultet za poslovno industrijski menadžment, Beograd, Srbija

Žarko Ristić

Univerzitet za poslovno studije, Banja Luka, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

© MESTE NGO

JEL Category: **P, P16, P26, P4**

Apstrakt

U savremenom svetu, a naročito u Srednjoj i Istočnoj Evropi, "opasno" je tržišnu privredu izjednačavati sa blagostanjem, koje je tržišni poredak stvorio u Zapadnoj i Južnoj Evropi. Čak i kada tržišna ekonomija zavlada svuda po Evropi, razlike u blagostanju mogu ostati iste ili, čak, postati produbljene. Ne treba se predavati iluzijama da će u skoroj budućnosti svako u Evropi imati dugo očekivano blagostanje. Može se ostati siromašnim uprkos uvođenju tržišne privrede. Socijalna nivelacija jednostavno svuda ne može da uspe. Socijalne razlike su, prema tome, neminovne, jer demokratija i tržište automatski ne nose blagostanje.

Kao i svuda i do sada, tržišna ekonomija nije samonikla biljka, "koja uvek i svuda raste. Samo treba paziti da se ne iščupa iz korena". No, tržište, kao kultivisana biljka, traži i brižljivu negu i klimatske uslove. Tržišni privredni poredak mnogo "zanoveta" do svog punog zamaha i razvoja. Izuzetni naponi, vreme i ulaganja su imperativi za pojedinca, preduzeće, državu i društvo. Pri tome, uopšte nije sigurno da će cvetna aleja tržišne privrede automatski osigurati društveno blagostanje. Tržište je, dakle, samo neophodan (potreban i koristan), ali ne i dovoljan uslov za procvat blagostanja. Materijalno dobro stojeća društva jesu uređena po tržišnim principima, ali bitišu i brojna siromašna društva tržišno situirana. Tržište ovde uopšte ne objašnjava razlike u blagostanju, kao što regionalne razlike u standardima ne objašnjavaju ni klima, geografski položaj, istorijski razvoj, tradicija, vera, rasa, običaji. Tržište čak i u istovetnom privrednom poretku ne daje uvek željene rezultate. Dobar primer za to je EU. Ali, privredna moć zemlje i socijalno blagostanje pojedinca ne zavise isključivo od privrednog poretka tržišno orijentisanog društva.

Do sada su ekonomski uvek bili uspešni na dugi rok samo oni koji su sve podredili ekonomskim interesima u tržišnom privrednom poretku (Japan, SAD, Nemačka). To je ta "merkantilistička obdarenost evropskog duha", kod koga i religija, i nauka, i umetnost, i filozofija, i tržište, i država stoje u službi ekonomskog uspeha. Delovati rentabilno, efikasno, fleksibilno i tržišno jeste ekonomska moć u razvoju materijalne egzistencije.

Ključne reči:

tržišna ekonomija, privredni poredak, ekonomska nauka, konkurencija, socijalno blagostanje, usmeravajuća privreda

The address of the corresponding author:

Kristijan Ristić

✉ ristic.kristijan@yahoo.com

Abstract

In the modern world, and especially in Central and Eastern Europe, "dangerous" market economy is equated with well-being, which is the market order created in the West and Southern Europe. Even when the market economy reigns everywhere in Europe, the differences in welfare may remain the same or possibly become deeper. No illusions should be taught that in the near future, everyone in Europe will have long expected welfare. It can remain poor despite the introduction of a market economy. Social leveling just all can not succeed. Social differences are, therefore, inevitable for democracy and the market can not bear being.

Like everywhere else so far, the market economy is not a native plant, "which can grow just about anywhere, and one should only be careful not to pull out it with the roots." But the market as a cultivated plant, requires careful care and climatic conditions. The market economic system much "nags" up to its full momentum and growth. Outstanding efforts, time and investment are imperatives for individuals, businesses, government and society. At the same time, it is not for sure that the flower beds of the market economy automatically will ensure social welfare. The market is therefore only necessary (and useful), but not sufficient condition for the flourishing of prosperity. Materially good standing companies are regulated by market principles, but and many poor societies are market oriented as well. The market here does not explain the differences in well-being, as well as the regional differences in the life standards are not explained by the climate, geographical location, historical development, traditions, religions, races, or traditions. Market even in identical economic system does not produce the same results. A good example of this is the EU. However, the economic power of the country and the social well-being of the individual do not depend exclusively on the economic system of market-oriented society.

So far, they have always been economically successful in the long run, only those who submitted all resources to economic interests in the market economic system (Japan, USA, Germany). This is the "endowment of the merkantilistic European spirit", in which the religion, science, art, philosophy, market, and the state are at the service of economic success. To act profitably, efficient, flexible and according the marketing method, that is the way of the development of economic power and material existence.

Keywords:

market economy, economic system, economics, competition, social welfare, directing the economy

1. UVODNA RAZMATRANJA

Posle propasti "komunističko-socijalističke" privredne obnove, kao dugo glorifikovane alternative "kapitalizmu", u pobedničkoj ekonomskoj istoriji novi levoliberalni ekonomisti iznose tezu "da je utopija o tržišnoj privredi, koja se sama od sebe reguliše, predstavljala samo ideološku bazu za američku dominaciju na Zapadu u vreme hladnog rata. To može da predstavlja početak kraja dosadašnje misaone vladavine konzervativnih intelektualaca u ekonomiji, ali i rađanje nove ere levoliberalne opcije. Verovanje u ekonomski liberalizam sada je na dobrom putu da potpuno nestane, jer se blagostanje naroda ne bazira samo na pohlepnoj trci za sopstvenom korišćenju nego i na odustajanju od profitonosnih egoizama u korist životne sredine. Postepeno vraćanje industrijskoj politici u SAD, socijal-demokratizacija ekonomske

politike u Nemačkoj, blago jačanje ekonomske uloge države u V. Britaniji i Japanu, i zaustavljeno razgrađivanje javnog sektora u Francuskoj i Svedskoj jesu indikatori afirmacije trećeg puta između slobodne "kapitalističke" tržišne privrede i "socijalističke" planske privrede. Ustvari, to je put usmerene tržišne privrede. Time je praktično otpočelo novo pregrupisavanje ekonomista kod kojih je (deset godina) deregulacija, po mogućstvu cele privrede, bila isključivi lajfmotiv ekonomije. Zato su u svetu sve glasnjiji zahtevi za regulacijom (od vazdušnog saobraćaja do finansijskih tržišta). "Danas dobijaju na ugledu ne oni ekonomisti koji više ne traže više ili manje države, nego tragaju za boljom regulacijom". (Ristić & Komazec, Globalni finansijski menadžment, 2012) Nemačko ujedinjivanje dalo je povoda da se sa stvaranjem monetarne unije tvrdi među teoretičarima i

praktičarima da će bivša DDR moći iz sopstvenih sredstava da srednjoročno finansira investicije u infrastrukturu bez povećanja poreza. Pravna pomoć preduzećima dolazila je u obzir "samo u drugom planu" i pod strogom vremenskom kontrolom. No, nerealne predstave o odnosima države i privrede sudarile su se sa gomilom nerešivih problema vlasništva. Regulacija je, dakle, već tada bila poželjna kao produktivna snaga prvoga reda i najjači ekonomski argument za monetarnu uniju. Za sam proces privatizacije bila je ipak neophodna inteligentna regulacija. Do tada je država smatrana neprijateljem. Rezultati doslednog razdržavljenja zato su pokazali da je država neopravdano potisnuta u drugi plan. A dugo hvaljena deregulacija nije rešila probleme, naročito na planu globalne konkurencije. Kapitalistička protivrevolucija ipak je razotkrila domet deregulacije tako da sada i preduzeća shvataju "da na njihovu konkurentnu sposobnost ne utiču toliko troškovi ličnih dohodaka, poreza i kamata, koliko celokupno okruženje, dakle, država, društvo i kultura". I, doista, Japanci nisu mogli biti pobeđeni snižavanjem poreza Amerikanaca iz tog razloga što se Japan opisuje kao "ekonomija proizvodnje, a SAD kao "ekonomika potrošnje".

2. NOVE „TRŽIŠNE” SNAGE I ODNOSI

Tržišne snage dobile najviše slobodnog prostora gotovo svuda u svetu. Ali, u poslovnom svetu se ipak pokazalo da je za uspeh preduzeća daleko važnija kooperacija sa konkurentima (strateške alijanse). Specifične mešavine striktno orijentacije na izvoz i jake državne intervencije u privredi (J. Koreja, Tajvan, Singapur, Tajland) jesu adut konkurentne zemlje daleko jačeg dokaza od ekonomista koji su problem konkurentnoti rešavali uz pomoć teorije komparativnih prednosti britanskog klasičara Rikarda. Po prof. Porteru zemlja je uspešna samo ako joj pođe za rukom da svoje najvažnije faktore proizvodnje, kao što su dobro obučeni ljudi i naučna baza, stalno iznova stvara i poboljšava. Značaj kvaliteta državnih ulaganja u obrazovanje i infrastrukturu za svako preduzeće, koje teži da posle konkurentnije, validnije je od snižavanja poreza i zarada. Jer, produktivnost rada se ne podiže snižavanjem zarada. Prema tome, i firma sa niskim zaradama (i sa

siromašnom radnom snagom) ne može trajno biti konkurentna.

U savremenom svetu, faktor "kapital" je mobilan. Faktor "rad", međutim, nije mobilan. Zbog toga blagostanje ljudi "zavisi od vrednosti, koju oni mogu da dodaju svetskom društvenom proizvodu. Ako država želi da poveća blagostanje svojih građana, onda ona mora da poveća njihovu sposobnost stvaranja vrednosti - kroz bolje obrazovanje, bolju infrastrukturu i bolje socijalne usluge. Zbog toga, zapadnoevropska socijalna država dobija iznova nove pristalice i polemike. Jer, evropska mudrost standarda sada glasi: Šveđani mogu sebi da priušte skupu socijalnu državu samo zato što su bogati. No, sada se i to preokreće: Šveđani su bogati zato što imaju socijalnu državu. Ekonomisti time žele ponovo da kažu da državna regulacija ne samo da ograničava samostalno delovanje ljudi, nego da ga često upravo omogućava. A to, pak, dalje znači da se diversifikovana kvalitetna proizvodnja najbolje razvija ne samo ako je izložena konkurenciji, nego i ako se nalazi u gustoj mreži netržišnih odnosa - na primer, državne regulacije". (Komazec & Ristić, Monetarne i javne finansije, 2012)

Tako izranja regulativni princip društvenih intervencija, koji subvencioniranjem i premiranjem izvoza, protekcionizmom, carinskom zaštitom i uvoznim kontingentima, degradira tzv. konkurentski učinak. U regulativi konkurencije, preraspodela dohotka od strane države sada postaje mera socijalne pravde kako za preduzeća koja učestvuju u konkurenciji (obezbeđenjem pravednog dohotka iako "naknada" nije "srazmerna učinku") tako i za radnike datih preduzeća za koja su "privezane" socijalne grupe stanovništva. Na taj način, proces sticanja dohotka u tržišnoj privredi (sa regulacijom konkurencije) nudi socijalnoj politici prostor za državno preusmerenje dohotka, kojim se koriguje raspodela dohotka socijalnim davanjima. Time se, u osnovi, slabi konkurencija na domaćem i inostranom tržištu sa iznuđivanjem ponovne državne preraspodele dohotka subvencijama, izvoznim podsticajima i neekonomskim podobnostima. Prema tome, u efikasnoj tržišnoj konkurenciji socijalna pravda je u pozadini državne regulative, a ne u prednjem redu prioriteta. Konkurentni učinak jeste jedini i pravni osnov nadovezivanja socijalne politike, jer samo

tržišno verifikovan dohodak reprezentuje materijalnu osnovu državne preraspodele i socijalnog preusmeravanja dohotka. (Komazec, Kovačević, Erić, & Ristić, 1998)

Koja trgovinska politika pruža najbolju varijantu za ubrzani privredni rast jeste krucijalno pitanje, naročito za prezadužene zemlje, kao što je Srbija. U našoj spoljnotrgovinskoj politici uvozne barijere jesu standardna tehnika, pošto protekcionizam daje prednost domaćim proizvođačima. "Jugoslovenski" protekcionizam, povećavajući cenu uvoza, čini proizvodnju roba i usluga za domaće tržište lukrativnijom od izvozne orijentacije. Protekcionizam kao takav, ne samo da ne košta državu ništa, nego joj čak donosi značajne svote novca. Mešavina carina i izvoznih subvencija jeste, stoga, idealni model neutralne politike, jer vlada učvršćuje štit domaćim proizvođačima uklanjanjem inostrane konkurencije. Posve je jasno, da se radi o tzv. introvertnoj trgovinskoj strategiji, odnosno trgovinskoj politici okrenutoj "prema unutra", koja je, prema izveštaju Svetske banke, karakteristična za bivšu Jugoslaviju svrstane u grupi od 16 zemalja u razvoju (npr. Meksiko, Indonezija, Filipini, Kenija itd.). Protekcionizam u introvertnoj trgovinskoj politici po pravilu produkuje gubitke kako u potrošnji (pošto potrošači plaćaju više cene) tako i u proizvodnji (pošto proizvođači postaju monopolisti na domaćem tržištu, koji doprinose razvoju neefikasnosti i tehnološkom zaostajanju). Protekcionizam rađa intervencionistički nastrojenu birokratiju, koja buja zbog neophodnog izdavanja dozvola za uvoz, raspodele deviza "na tačkice", odobravanja izvoznih kredita i dodeljivanje subvencija. (Komazec, Kovačević, Erić, & Ristić, 1998) Protekcionistički državno-birokratsko administrativni aparat na taj način stvara klimu za procvat rđave makroekonomske politike, za ugrađivanje permanentnog opadanja konkurentnosti privrede u sam sistem, za sve bolnije snabdevanje reprodukcioni potreba i potrošača iz uvoza, za sve jeftiniji izvoz po svaku cenu (uz sve veće troškove sufinansiranja izvoza), za sve ubrzaniju realnu depresijaciju kursa dinara. Prema tome, svaka trgovinska politika okrenuta prema unutra jeste loša varijanta privrednog rasta u odnosu na tzv. ekstrovertnu trgovinsku strategiju, koja je okrenuta prema

spolja, radi bržeg privrednog rasta (Hong-Kong, Brazil, Tajland, Turska, Singapur). (Komazec, Ristić, & Kovač, 1993) Jedino izvozno orijentisana privreda uspeva da ostvari visok stepen zaposlenosti proizvodnih faktora, da se brže strukturno prilagođava, da se brže modernizuje, da se brže razvija. Srbija, stoga, treba da se odreknu. protekcionizma (visokom carinskom zaštitom konkurentski nesposobnih preduzeća), i dvojne proizvodnje više za domaće tržište nego za izvoz, i da, na taj način, izvozno-uvozni, akumulaciono-investicioni i devizni gep razrešava sopstvenim snagama u funkciji ubrzanog privrednog razvoja, promena privredne strukture, otplate spoljnog duga, povećanja životnog standarda, stabilizacije nivoa cena i zaposlenosti.

Planiranje i tržište nisu zaštitni znaci koji dele socijalizam od kapitalizma. Sasvim je pogrešna ideološka navika da se plansko privređivanje povezuje sa socijalizmom, a tržišno privređivanje sa kapitalizmom. Nasleđena gledišta se ipak sudaraju sa realnošću.

Munjevito prebacivanje iz dirigovane privrede u potpuno tržišnu i liberalnu ekonomiju jeste veliki rizik sa avanturističkim posledicama. Čak i tzv. šok terapija može izazvati anarhiju koja dalekosežno ugrožava začetu demokratiju. Svaka žurba sa dramatičnom liberalizacijom cena u privredama postsocijalističkih zemalja jeste dodatna greška, jer nije stvorena veća količina robe dinamiziranjem proizvodnje pre započete liberalizacije. Isto tako, valja privatizovati relativno veci deo privrede pre najavljene deregulacije, pa tek onda pokrenuti liberalne privredne reforme. U protivnom, užurbana elementarna liberalizacija omogućuje posredničko ubacivanje na tržište iz tzv. sive ekonomije sa masovnim siromašenjem ionako osiromašenog stanovništva. Novoubačeni posrednici izvlače sve koristi iz privrednih promena, torpeduju željenu stabilnost i blokiraju demokratske reforme.

U periodu 1985 - 2010. godine svetom su prohujali talasi građansko - konzervativne socijalne politike, koji su započeli procese privatizacije, individualizacije i komercijalizacije sa težnjom da gospodare politikom, društvom, privredom. Sve je išlo pod motivima:

1. više tržišta - manje države,

2. rad iznova mora biti rentabilan,
3. kapital mora postati važniji faktor od rada,
4. manje inflacije - više nezaposlenosti,
5. povratak države na njene prave zadatke,
6. ravnodušnost prema socijalnim problemima itd.

Eto, to je ono što se može nazvati postmodernim. (Ristić, Budžetska ekonomija, 2009) A to je upravo dokaz da je politika privatizacije i komercijalizacije dovela do ekstremnog stepena privatističke individualizacije sa definitivno izgubljenim merilima, orijentirima, predstavama o opštem dobru, odgovornostima za čoveka, smislu za zajednicom. Dezorijentisanom individualizmu sada i preduzeća teže da se suprotstave izgradnjom tzv. corporate identities, kao mikrofilozofije. Ali, komercijalni individualizam pretili da se razvije u kulturni cinizam i generalni skepticizam vrednosti. Tzv. survavanje u slobodu sa grupnom terapijom jeste "grandiozna" pobeda liberalnog projekta. (Komazec, Krstić, Živković, & Ristić, 2008)

Kretanje klatna u desno (od 1980 - 2000.god.) jeste opštesvetski proces, koji gazi sve varijante kolektizma i iscrpljenih levih energija. Zbog toga se i kretanje klatna u smeru stvaranja društva solidarnosti ponovo vratilo natrag u formi zaokreta vremena u kome živimo i delamo (zbog čega je Beker i govori o monetarnoj uniji, ali ne i o Evropskoj socijalnoj uniji. Evropa sanja da se rastereti putem eksportnog booma prema Istoku, a na pojavu unutrašnje konkurencije socijalnog dampinga na jedinstvenom tržištu i ne pomišlja. No, V. Britanija je napustila minimum socijalne politike Evrope. EU je postavljena na principu pritiska troškova u smislu tzv. ekstremnog neoliberalizma. Neoliberalizam u EU sa i bez pritiska socijalnih troškova nije isto što i socijalna tržišna privreda. Novi ekonomski poredak i tzv. Nova Evropa ne daju odgovor na pitanje šta je to pregledan koncept socijalne tržišne privrede za ljude. (Ristić, 1998)

Zapad izvozi kredite i sirovo shvaćene predstave arhajskog ranog kapitalizma u Istočnu i Centralnu Evropu sa lažnim obećanjima prelaska u tržišno-privrednu strukturu po recepturi šablonski uprošćenog neneoklasicizma. Lomovi osiromašenja se svesno zaobilaze da bi se izbeglo nepristrasno čitanje Engelsa i kulturne

sociologije kasnog Vebera. "Posle besprimernog kejnzijanstva sledi faza otrežnjenja - posle džinovskog deficit spendinga" u poslednje dve godine mora slediti faza bolnog "deficit savingsa" - i to u fazi svetske privrede, koja ne obećava nikakva druga rasterećenja. Čak i ako bi se Japan oporavio sa svojim "berzanskim kejnzijanizmom i kejnzijanizmom građevinskog zemljišta", ostaje fundamentalna revizija socijalnog sistema Švedske kao opominjujući primer. Praznine u tražnji otvaraju se danas svuda, jer dugovi, na kraju krajeva, moraju biti plaćeni. (Ristić, 1998, p. 47)

Socijalna nesenzibilnost tržišne privrede nije niti može biti pravilo za one koji sprovode reforme. (Ristić, 1998, p. 36). Socijalna simetrija je, dakle, izuzetno važna u argumentacionom lancu Kejnza. Naravno, nejednakost u raspodeli dohotka i imovine ne mora biti opravdavana kao plata za uzdržljivost u potrošnji niti kao plata za radni učinak. To su odgovori od juče koji važe i za pitanja od sutra, jer se ne sme dozvoliti da ravnodušnost sila interesa za posedovanjem i rezignacija žrtava za izgubljenim stvore nevidljivu antisocijalnu koaliciju tržišne privrede. Rad, ekologija i socijalno obezbeđenje sadašnjosti i budućnosti, stoga, moraju postati zgusnuti, isprepleteni i reintegrirani u legitimnom, vrednosno orijentisanom i socijalno uravnoteženom društvu, koje razvija usmerenu tržišnu privredu.

U modernim debatama o tržišnom sistemu evropskog tipa postoje uglavnom tri osnovne struje, i to:

- a) prva zagovara tradicionalno slobodno tržište,
- b) druga zagovara neoliberalni model socijalne tržišne privrede i
- c) treća zagovara diržištičku (etatističku) varijantu.

Sistem slobodnog tržišta smatra se najdelotvornijim načinom stvaranja bogatstva, s tim što se koristi moraju ravnomernije raspodeliti putem državne intervencije. Država, po pravilu, mora intervenisati u raspodeli, u obezbeđivanju ravnopravnih šansi, u korigovanju tržišnih imperfekcije (zbog kratkoročnog horizonta koji daju tržišni impulsi), u nedopunjavanju tržišnih nedostataka (javna dobra i ekstermalije) i u podsticanju određenih privrednih sektora (za koje

se, inače, smatra da je to delotvornije nego izlaganje inostranoj konkurenciji). Zastupnici socijalne tržišne privrede, pak, veruju u prednosti slobodnog tržišta, ali bez oslanjanja na njegov spontani razvoj. Zagovornici socijalne tržišne privrede, pak, veruju u prednosti slobodnog tržišta, ali bez oslanjanja na njegov spontani razvoj. Zagovornici slobodnog tržišta ističu moralne vrednosti i prednosti za civilizovano društvo od ograničavanja moći države. Intervenističko nasleđe locirano je u socijalnoj politici, zdravstvu, obrazovanju, zajedničkoj ogreznoj politici, zajednici za ugalj i čelik, razvoju tehnologije i istraživanja, i politici zaštite okruženja. Zastupnici socijalne tržišne privrede zagovaraju striktno poštovanje zakona konkurencije i autonomiju monetarne vlasti u odnosu na političku sferu (što je blisko tradicionalnom liberalizmu). Kod tretmana poreskog sistema, međunarodne trgovine i domaćeg tržišta zagovaraju, pak, potrebu vladine intervencije i državne regulative. Sinteza ovih koncepcija je, izgleda, sasvim moguća i poželjna, jer uvođenje socijalne dominacije u tržišna pravila ne znači automatsko unošenje vrednosti distributivne pravde niti socijalna kohezija znači proces narastanja države. (Komazec, Kovačević, Ristić, & Radičić, 1999)

3. „EVROPSKA“ EKONOMIJA

No, za savremeni svet je karakteristično da je evropski kapitalizam izgubio svoju istorijsku prodomost iako su bazična načela kapitalizma faktički ostala svuda ista (slobodno tržište, privatna svojina, zakon komparativnih prednosti, pravno-državno usmeravanje investicija). Na globalnoj sceni se uprkos tome odvija sukob između evropskog, američkog i japanskog kapitalističkog sistema. To su različiti sistemi sa različitim ciljevima, prioritetima, institucijama i vrednostima, koji su međusobno konkurentni. Mera uspeha u konkurentskoj utakmici jeste povećanje produktivnosti i poboljšanje životnog standarda, koji priprema stanovništvo za budućnost. (Ristić, 2009)

Evropski model kapitalizma je podobniji od američkog i japanskog, bez obzira što su ekonomski i socijalni izazovi slični ili, gotovo, isti. Evropa je skup relativno malih privreda sa istorijskom tradicijom internacionalnog poslovanja i "večitom" autentičnom ravnotežom između

ekonomskih i socijalnih faktora razvoja. Socijalni i ekonomski bilans jeste autentičan izbor Evrope, kao faktor globalne konkurentnosti. Evrokapitalizam ujedinjava mnoštvo socijalnih i etničkih grupa, istorijskih podela, političkih struja, suprotstavljenih društvenih klasa i religijskih uticaja, koji preko nevidljivog društvenog ugovora sprečava proširenje jaza između bogatih i siromašnih, i toleriše raznolikosti u bogatstvu, ali bez unificirajuće kulture Japana i bez američkog kulta individualizma. Evropa ujedinjuje različite varijante kapitalizma, odnosno različite modele ekonomskog sistema i time osigurava primat ekonomije bez obzira na ekonomske lomove u Istočnoj i Centralnoj Evropi, i bez obzira na gubljenje konkurentnosti u tehnološki intenzivnim industrijama. Tenzije između biznisa i države su, stoga, manje u Evropi nego u Japanu i SAD iz prostog razloga što se država u Evropi pre razvila od krupnog biznisa (nego što je slučaj u američkom i japanskom modelu kapitalizma). U SAD i Japanu vlade i njihove administracije deluju kao ograničavajući faktori ekonomskih sloboda. U distribuciji profita i dividendi Evropa po pravilu bira strategiju socijalne stabilnosti, nastojeći da izbegne nepotrebne troškove socijalne kohezije. Kvalitet života je evropski vrhunski kvalitet. Zbog toga je odnos između najviše i prosečne najamnine u Evropskim kompanijama fiksiran na nivou od 1:12-15. U SAD taj odnos lebdi u frapantnom razmaku od 1-100. Evropa ne pati od relativno visokog učešća države u društvenom proizvodu. Fiskalna redistribucija nacionalnog dohotka u rasponu od 45 - 55% ne smatra se štetnom, pošto je direktna uloga države u privredi Evrope, "zdravija" nego u SAD i Japanu (čije vlade preraspodeljuju društveni proizvod sa upola manjim koeficijentom) (Henzle, 1993).

Evropa je, stvaranjem Evropske zone slobodne trgovine i Evropske monetarne unije, uspela da razbije ekonomsku paralizu starog kontinenta i da odagna strah od tzv. evroskleroze. Čitava posleratna ekonomska obnova sa snažnim socijalnim prosperitetom počivala je na čuvenom kejnzijanskom konceptu po kome su vlade preuzele ulogu centralnog preduzetnika, investitora i potrošača sa jakim menadžerskim strukturama i snažnim inženjeringom. Sada je na privrednoj sceni Evrope snažan "privatni" sektor sa novim tipom evropreduzetnika i vodećim

edukovanim menadžerima. Svaka evropska kompanija postala je mini država sa mrežom filijala širom sveta čiji su preduzetnici odabrali kosmopolitizam. Stoga, evropreduzetnici deluju kao industrijski državnici bez merkantilističkih propoveda, koji uspešno vode internacionalizovanu operativnu strukturu sa brojnim konfliktima. U tom kontekstu, vlade nisu više partner menadžerima već "preduzetnički centri za konsalting". Menadžeri primaju preduzetničke ideje od vlade, pošto su prinuđeni da primene mnogobrojne upravljačke metode koje se koriste za vođenje državnih poslova. To su uglavnom poslovi specifičnih intervencija, poslovi lobiranja za prihvatanje krupnih investicionih odluka, poslovi sondiranja raspoloženja u vezi sa krupnim poslovnim potezima itd., koji nedvosmisleno govore da se problemi u biznisu mogu rešavati putem intenzivnog procesa izgradnje koncenzusa.

Evropa od uvek raspolaže sa dobro obrazovanim kadrovima, koji samostalno razmišljaju, kreativno rešavaju probleme i mudre odluke donose. Evropska kombinacija visokostračnih znanja, visokoobrazovanih kadrova i profinjenih potrošača jeste vrednost u kontinuitetu i stabilnom razvoju, ali i u globalnoj konkurenciji. Evropa je jaka zbog sposobnosti prilagolavanja različitih kultura i različitih korporativnih obrazaca. Njen "kapitalizam" inkorporira opšteprihvaćene vrednosti, kao što su individualizam i kolektivism, preduzetništvo i socijalni poredak, i saradnja države i biznisa, vlade i sindikata, i radnika i menadžera. Zato se i vezuje u evropski razvojni model, koga karakteriše balansiranje ekonomskih i socijalnih performansi, i kvalitet života, kao vrhunski evropski prioritet. SAD i Japan ne mogu akceptirati evropski obrazac razvoja kapitalizma (jer nisu spremne da plate visoke socijalne troškove i troškove rizične inovativnosti). Ove dve zemlje mogu samo da izvrše proces prilagođavanja, jer se evropski model razvoja ne može elementarno presaditi (iako je transparentan i socijalno usmeren). (Ristić, Fiskalni menadžment, 1998)

Evropske privrede gube ekonomski dah i konkurentsku sposobnost zbog velikih izdvajanja za tzv. socijalnu državu, koja ipak čuva socijalni mir na kome inače počiva privredni prosperitet. Ali, "loše" ekonomsko vreme nagriza i metafore države blagostanja. Nemačka je među prvim

evropskim zemljama pokušala da ukine isplate naknade za tzv. loše vreme koje građevinski radnici dobijaju još od davne 1959. godine iz državne kase (zimi od novembra do marta) za vreme trajanja hladnoće koja ometa rad. Sada ti isti radnici pozivaju ministre na građevinske skele da provedu izvesno vreme "na praksi" kad šibaju vetrovi i štipaju mrazevi. No, i nemcima i šveđanima postaje sve jasnije da sve kraće radno vreme, sve duži godišnji odmori i sve češće povećanje nadnica i plata (sa doprinosima poslodavaca) više ne predstavljaju "dobre uslove" za poboljšanje konkurentne sposobnosti privrede. Jer, nema ekonomske budućnosti ako se zemlja organizuje kao kolektivni park za slobodno vreme. Na unutrašnjem planu napredne ekonomije već teško pronalaze načine rešavanja razornih konflikata raspodele omasovljavanjem potrošnje i finansiranjem države blagostanja. (Ristić, Fiskalni menadžment, 1998) Četvrto prelaz no doba kapitalizma razotkriva da taj tržišni sistem preživljava kolosalne promene koje utiču na fundamentalne karakteristike privredivanja, koje "udružuje" impresivan broj sindroma: nezapamćen broj nezaposlenih, dugotrajna stagnacija, najoštrija recesija, opšta kriza u privrednim granama (od "zrele" automobilske industrije do "avangardne" elektronike), gruba neusaglašenost ekonomskih politika, tvrdoglava nekoordiniranost finansijskih politika, nepoznanice čovekove okoline, nepoznate špekulacije u privredi i finansijama, neracionalno upravljanje resursima itd.). Nakon osme decenije koju su karakterisali labava fiskalna politika i elastična monetarna politika nastupila je deveta decenija koju karakteriše zaokret ka restriktivnoj monetarnoj i fiskalnoj politici, što direktno utiče na globalno smanjenje stope privrednog rasta i indirektno na smanjenje poreskih prihoda i na saniranje budžetskih deficita države. No, ozbiljni analitičari već upozoravaju na ozbiljnost dobro organizovane teze da inflacija na dugi rok može postati političko-ekonomski široko prihvatljiva. Tzv. orkestrirana reflacija gotovo da reflektuje moguću globalnu inflaciju. Političari su izgleda skloni da podlegnu iskušenjima današnjice za sutrašnjicu i da akumulirane probleme svetske privrede finansiraju novim razrezivanjem tzv. inflacionog poreza. (R. Glick, 1993)

4. ZAKLJUČAK

Današnji svet je svoj „Božić“ proslavio na „najkapitalističkiji“ način u svetskoj istoriji, pošto je doktrina slobodnog tržišta zagospodarila gotovo čitavom zemaljskom kuglom. Komunizam je definitivno sahranjen. Socijalizam je u raspadanju. Fundamentalizam je zaustavljen. Adam Smit je definitivno pobedio Karla Markasa. Monetarizam je prognao kejnijanizam.

Levica je ustuknula pred naletom desnice. Individualizam je slomio kolektivizam. Liberalizam je razorio intervencionizam. Vreme deregulacije, reprivatizacija i liberalizacija nemilosrdno je radilo za rast individualizma, koji začuđujuće prati redukcionizam hrišćanstva, koje nije nespojivo sa kapitalizmom. Kapitalizam nekud iznova žuri u pratnji demokratije i političkog pluralizma, koji se sve manje prihvataju sa entuzijanstvom u sve većem broju zemalja. Stvaranje bogatstva jeste "samostalni" životni motiv koji na novi način osvetljava princip efikasnosti savremenog čovečanstva. Globalna moć slobodnog preduzetništva i strogog individualizma nagnala je religiju u defanzivu i priterala GATT/STO na potpunu liberalizaciju međunarodne trgovine i civilizovani svet (sa svojim svetskim institucijama) na definitivno generalno oslobođenje snaga slobodnog tržišta. (Ristić, Fiskalna strategija, 1998) Relativno uspešan završetak Urugvajске runde sada treba da perpetui u ubrzanju proizvodnje, povećanju akumulacije kapitala i učvršćivanje dominantne ekonomske snage

tržišta. No, ekonomska istorija savremenog čovečanstva ne završava se trijumfom slobodnog tržišta. Moderno doba želi da se otarasi pratećih frustracija, dezorijentisućih lomova inepredvidivih šokova. Globalno narodno nezadovoljstvo insistira da se već jednom iscrtaju putanje ka demokratskoj, bogatoj i prosperitetnoj budućnosti. Jednostavno, ekonomski svet valja pripremiti za dalji rast bez visoke inflacije, bez visoke stope nezaposlenosti i bez strukturnih debalansa. Narod je sit doktrinarnih učenja, jer su siromašni u 21. veku postali još siromašniji u relativnom i apsolutnom smislu. Sada i srednje klase, koje su najviše profitirale od privrednog rasta, strahuju od eventualnog gubitka posle jednako isto kao i male i srednje firme od razornog dejstva globalne konkurencije. Ako plodovi "podmlađenog" kapitalizma treba doista da stignu do poslednje, donje četvrtine zapadnog društva (piramida prihoda), kapitalizam blagostanja mora da iznađe nove metode upravljanja strukturama po ceni koja ne iscrpljuje produktivne snage privrede. Cena blagostanja mora biti kontrolisana, a socijalni inženjering produktivno postavljen od strane makroekonomskih upravljača. Egzistencija ne može biti žrtva strukturnih reformi niti balast poslodavcima. Socijalna egzistencija - u formi "kapitalizma na Božić" - mora biti na sredini između individualnog preduzetništva i države blagostanja. A to je, upravo, taj novi, treći put socijalne tržišne privrede.

Citirani radovi

- Henzle, H. (1993). The New Era of Eurocapitalism. *Harvard Business Review*(7).
- Komazec, S., & Ristić, Ž. (2012). *Monetarne i javne finansije*. Beograd: EtnoStil.
- Komazec, S., Kovačević, R., Eric, D. i Ristić, Ž. (1998). *Finansijska tržišta i berze*. Beograd: Jantar.
- Komazec, S., Kovačević, R., Erić, D. i Ristić, Ž. (1998). *Finansijska tržišta i berze*. Beograd: Jantar.
- Komazec, S., Kovačević, R., Ristić, Ž., & Radičić, M. (1999). *Međunarodno finansijski menadžment*. Beograd: Čigoja.
- Komazec, S., Krstić, B., Živković, A. i Ristić, Ž. (2008). *Bankarski menadžment*. Beograd: Čigoja.
- Komazec, S., Ristić, Ž. i Kovač, J. (1993). *Alternativne makroekonomske politike*. Beograd: ABC Glas.
- R Glick, N. H. (1993). Fiscal Policy in Monetary Unions: Implications for Europe. *Open Economic Review*, 39-67.
- Ristić, Ž. (1998). *Bankarski menadžment*. Beograd: Čigoja.
- Ristić, Ž. (1998). *Fiskalna strategija*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Ristić, Ž. (1998). *Fiskalni menadžment*. Beograd: Savremena administracija.
- Ristić, Ž. (2009). *Budžetska ekonomija*. Beograd: Etnostil.
- Ristić, Ž. (2009). *Fiskalna ekonomija i menadžment javnog sektora*. Beograd: Etnostil.
- Ristić, Ž., & Komazec, S. (2012). *Globalni finansijski menadžment*. Beograd: EtnoStil.

Received for publication: 04.05.2013
Revision received: 16.10.2013
Accepted for publication: 21.12.2013

How to cite this article?

Style – APA Sixth Edition:

Ristić, K., & Ristić, Ž. (2014, 01 15). Tržišna vs. socijalna ekonomija. (Z. Čekerevac, Ed.) *FBIM Transactions*, 2(1), 82-90. doi:10.12709/fbim.02.02.01.08

Stile – Chicago Fifteenth Edition

Ristić, Kristijan, and Žarko Ristić. "Tržišna vs. socijalna ekonomija." Edited by Zoran Čekerevac. *FBIM Transactions* (MESTE) 2, no. 1 (01 2014): 82-90.

Style – GOST Name Sort:

Ristić Kristijan and Ristić Žarko Tržišna vs. socijalna ekonomija [Journal] = Tržišna vs. socijalna ekonomija // FBIM Transactions / ed. Čekerevac Zoran. - Beograd : MESTE, 01 15, 2014. - 1 : Vol. 2. - pp. 82-90. - ISSN 2334-704X (Online); ISSN 2334-718X.

Style – Harvard Anglia:

Ristić, K. & Ristić, Ž., 2014. Tržišna vs. socijalna ekonomija. *FBIM Transactions*, 15 01, 2(1), pp. 82-90.

Style – ISO 690 Numerical Reference:

Tržišna vs. socijalna ekonomija. **Ristić, Kristijan and Ristić, Žarko**. [ed.] Zoran Čekerevac. 1, Beograd : MESTE, 01 15, 2014, FBIM Transactions, Vol. 2, pp. 82-90. ISSN 2334-704X (Online); ISSN 2334-718X.